

מילא בסלע משתוקא בתרין

כמה נוי וטעם יש בכיטויים ספרותיים כאשר מלבד מובנם הרגיל יש בהם פנים נוספות אשר נגלות לנו לאחר עיון קצר.

אך בשפות עתיקות שאין אנו חיים אותם בדבור יום יומי והן ידועות לנו רק רק מתוך למוד, אובד לרוב הטעם העיקרי של בטוי כזה כי מובנו הכפול לא בא כלל לתודעתנו.

במגילה י"ח ע"א נאמר: "מילא בסלע משתוקא בתרין", כוונת הפתגם להביע את הרעיון הידוע גם מפתגמי שאר עמים שהשתיקה נאה לאדם מן הדיבור. אך כפי שהוכיח הרב ש. י. רפפורט ז"ל, טמון בפתגם זה גם תוכן אחר. "מילא" פירושו בארמית פרי האלון אשר מחירו היה זול. משתוקא הוא גם כן דבר מן הצומח מין שרף עצים אשר מחירו היה גבוה יותר. לכן פתגמנו הוא דו-משמעי: בכל יום היו מוכרי פרות בשוק; "מילא בסלע" "משתוקא בתרין!". על יסוד זה בנו חכמים את המימרא שלנו אשר הוראתה השניה מדברת בשבח השתיקה..

בביצה ט"ו ע"ב אומר ר' יוחנן בשם ר' אלעזר ב"ר שמעון: "הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, שנאמר אדיר במרום ה' (תהילים צג: ד)" אה"כ אומרת הגמרא שמשמעות שם האילן הוא "כדאמרי אינשי, מאי אדרא — דקיימי לדרי דרי" ומפרש רש"י: "אילן חשוב הוא, יש לו שם למרחוק ואומרים פלוני יש לו אדר בשדהו ומתוך כך היא נקראת על שמו ואם הולך למדינת הים ובא אחר והחזיק בה יש לו עדים הרבה שהיתה שלו".

בערוך, ערך אדר (עיון גם בחידושי אגדה למהרש"א) מביא פירוש אחר והוא, כבמקרים רבים אחרים, מפירושי רבינו חננאל: "יעשה מהן צדקה שהיא חשובה לפני ה' במרום". לפי זה מבטא המאמר את הרעיון שבמרום נחשבת הצדקה לנותנה כרכושו הנצחי וכן אמר מונבו המלך "אני גנזתי למעלה" (ב"ב י"א ע"א ועיון שם).

איזה משני הפירושים הוא הנכון? לאיזה מהם התכוון המחבר? נראה לי שהוא התכוון לשניהם ולפנינו משחק מלים מכוון. דבר זה ניכר בכך ששני הפירושים אינם מתאימים במדויק ללשון המאמר. לפי פירוש הערוך תמוה מדוע המחבר מלביש דבריו בלשון מליצית כל כך, מדוע אין הוא אומר בפשטות "הרוצה שיתקיימו נכסיו יעשה מהן צדקה". גם יותר נכון היה לו אמר: "יטע מהן" ולא "יטע בהן". לפי רש"י קשה, מדוע מובא פסוק מן המקרא בשביל מאמר עניני ומובן כל כך. יתר על כן, לדעת רש"י בא הפסוק להוכיח ש"אדר הוא לשון קיום וחזק ולכן נקרא אדר" כמו אדיר ואפשר היה להביא לכך ראיות טובות הרבה יותר.

קשיים אלה מוכיחים שהמחבר התכוון לדו המשמעות שבמאמר. אדם נוטע בנכסיו אילן חזק כדי להבטיח את בעלותו. במשמעות המושאלת אפשר לומר שהרוצה להבטיח לעצמו נכס שקיים לעד, ישקיע את העושר והברכה שהקב"ה העניק לו בצדקה וגמ"ח ובוה הוא נוטע נטיעה לדור דורים. ואין מקום לנטיעת נצח אלא במרום שנאמר אדיר במרום ה'.

[מלך: עינים בצבני חז"ל ובאשלים]
- רוב חזק אינטימי
[3-3 חז